

DZIAŁANIA POMOCOWE NA KORZYŚĆ OSOBY DOTKNIĘTEJ BEZROBOCIEM

Ющинський Ян. Соціальна допомога особам, які втратили роботу. Автор акцентує увагу на особливостях соціальної політики, яку проводять державні органи і неурядові організації (на відміну від соціальної політики як наукової сфери). Соціальна політика використовується для вирішення нагальних соціальних проблем, тому вона спрямована на формування умов життя людей і відносин, особливо пов'язаних з середовищем життя і праці. Обов'язок влади державної соціальної політики виникає з конституції відповідної держави. Окремі положення Конституції конкретизують це положення, яке вимагає державних функцій в таких сферах, як охорона здоров'я, трудові відносини, освіта, соціальна допомога тощо.

Ключові слова: влада, суспільство, мораль, відповідальність, обов'язок, соціальна політика.

Zagadnienia wstępne. Zmieniający się rynek pracy w każdym momencie stawia na nowo pytanie jaką pomoc ma otrzymać osoba pozostająca bez zatrudnienia a także przedstawieniu pracy z bezrobotnymi jako zadania kosztotwórczego pod względem psychologicznym, bo rzutującym nie tylko na jego najbliższe otoczenie – członków rodziny ale i innych przedstawicieli społeczności. Czy wachlarz tej pomocy ma być stałym zestawem działań?

Próba znalezienia odpowiedzi na to pytanie musi być stawiana każdego dnia przez zajmujących się problematyką rynku pracy. Nie bez znaczenia jest również dla animatorów życia społecznego i praktyków zawodowo zajmujących się problematyką przewycięzania bezrobocia. Niniejsze rozważania stanowią próbę zabrania głosu w dyskusji nad tym ważkim zagadnieniem. Będzie także przyczynkiem w dyskusji praktyków.

Środki i metody walki z bezrobociem. Polityka społeczna, rozumiana jako działalność państwa i organizacji pozarządowych (w przeciwieństwie do polityki społecznej jako dziedziny naukowej), służy

rozwiązywaniu kwestii społecznych. Ma zatem na celu kształtowanie warunków życia ludności oraz stosunków międzyludzkich, zwłaszcza w środowisku zamieszkania i pracy. Obowiązek prowadzenia przez władze państwowe polityki społecznej wynika z zapisów konstytucji danego państwa, z wartości narodowe i uniwersalne, zaznaczył W. Wandyszew [4, s. 33-36]. Poszczególne przepisy ustawy zasadniczej konkretyzują ten zapis, nakładając na rząd obowiązki w takich dziedzinach jak ochrona zdrowia, stosunki pracy, edukacja, pomoc socjalna i innych.

Zadania polityki społecznej w walce z bezrobociem jak twierdzi M. Szylo-Skoczny [2, s. 224-231]. skupiają się na trzech obszarach:

- ochrona pracowników przed utratą zatrudnienia, przez zapewnienie im ochrony prawnej przed zwolnieniami indywidualnymi i grupowymi. Utrzymywanie zatrudnienia, nawet na gorszych warunkach, staje się obecnie podstawowym problemem dla coraz większej grupy pracowników.

- zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego bezrobotnym oraz ograniczenie negatywnych skutków społecznych braku pracy. Chodzi tu o ochronę egzystencji bezrobotnych (i ich rodzin) oraz zmniejszenie negatywnych psychospołecznych skutków braku pracy

- pomoc bezrobotnym w uzyskaniu zatrudnienia poprzez aktywizowanie bezrobotnych i wyrównywanie szans do zdobycia pracy.

Wyżej wymienione zadania realizowane są poprzez politykę rynku pracy. Odwołując się również do opinii praktyków podstawowe cele to:

- zmniejszenie rozmiarów bezrobocia (cel zatrudnieniowy)

- poprawa funkcjonowania rynku pracy poprzez zwiększenie mobilności i lepsze dopasowanie struktury zatrudnienia (cel strukturalny)

- zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego bezrobotnym (cel socjalny)” [Tamże, s. 226-227].

Dopiero poznanie przyczyn powstawania bezrobocia, zarówno naturalnego, jak i przymusowego umożliwi określenie metod, jakimi może posłużyć się państwo w celu ograniczenia tego zjawiska. Przy istnieniu pewnego poziomu bezrobocia naturalnego rynek pracy pozostaje w równowadze. Niebezpieczne jest jednak to, kiedy tego rodzaju bezrobocie może sięgnąć nawet 10% zasobów pracy lub przekroczyć tę wielkość. W tej sytuacji mimo utrzymującej się równowagi rynek pracy zaczyna ponosić straty. Wówczas państwo oddziałuje na rynek pracy poprzez odpowiedni zestaw instrumentów składających się na politykę rynku pracy. W tym miejscu powołując się na definicję polityki rynku pracy B. Winiarskiego która oznacza wg. niego „działalność państwa i jego organów zmierzającą do redukcji bezrobocia, likwidacji ubóstwa, wypełnienia luki zatrudnieniowej oraz oddziaływanie na decyzje w sprawie wyboru między bezrobociem a inflacją” [Tamże, s. 226]. może ona przybrać postać polityki podażowej i popytowej.

1) Narzędzia polityki podażowej opierają się na stosowaniu bodźców ekonomicznych w celu zmiany poziomu pełnego zatrudnienia, poziomu produkcji potencjalnej oraz naturalnej stopy bezrobocia. Narzędziami tymi są m.in.:

- obniżenie podatku dochodowego,
- zmiany w wysokości zasiłku dla bezrobotnych,
- zmniejszenie obciążeń podatkowych płac.

2) Z kolei narzędzia polityki popytowej stanowią:

- stosowanie ulg inwestycyjnych,
- obniżenie stopy procentowej,
- ożywienie sytuacji gospodarczej poprzez zwiększenie popytu globalnego.

Instrumenty te można uzupełnić również o działania, które zmierzają do usprawnienia funkcjonowania instytucji obsługujących rynek pracy (np pośrednictwa pracy dla pracowników urzędów pracy, szkolenia w zakresie doradztwa zawodowego itp.).

Wyżej wymienione instrumenty sprzyjają obniżaniu bezrobocia naturalnego i przymusowego, jednak efekty mogą przynieść dopiero w dłuższym okresie. Dlatego oprócz długofalowych działań, polityka rynku pracy przybiera formę doraźnych, przynoszących efekty w krótkim okresie kroków. Te ostatnie autorzy podzielili na formy pasywne i aktywne i są to [Tamże, s. 227]:

1) Formy pasywne głównie mają złagodzić indywidualne skutki pozostawania bez pracy. Nie mają one wpływu na zwiększenie zatrudnienia ani na zmniejszenie się liczby bezrobotnych. Dlatego też formy pasywne można raczej określić sposobami łagodzenia skutków bezrobocia niż narzędziami jego zwalczania. Najczęściej stosowanymi są:

- wypłacanie zasiłków dla bezrobotnych,
- wcześniejsze emerytury,
- zasiłki przedemerytalne,
- świadczenia przedemerytalne.

Rozdział drugi. Filozofська антропология і культура

2) Formy aktywne mają większe znaczenie dla poprawy sytuacji na rynku pracy. To m.in. od ich właściwego doboru i skuteczności zastosowania uzależniona jest sytuacja na rynku pracy w krótkim okresie. Do nich zalicza się:

- działalność w zakresie pośrednictwa i doradztwa,
- szkolenia i przekwalifikowania bezrobotnych,
- prace interwencyjne,
- roboty publiczne,
- pożyczki na tworzenie małych firm,
- aktywizacja zawodowa absolwentów,
- programy specjalne (np. długookresowo bezrobotni, młodzież, kobiety).

Można stwierdzić, że pasywna polityka rynku pracy służy zapewnieniu bezpieczeństwa socjalnego bezrobotnych; są to świadczenia społeczne, które kompensują brak dochodów z pracy, chronią egzystencję bezrobotnych, pozwalają także ograniczyć zagrożenia rozwoju psychospołecznego jednostki oraz nie dopuścić do jej marginalizacji i wykluczenia społecznego.

Z kolei aktywna polityka rynku pracy jest skierowana na aktywizację zawodową oraz tworzenie miejsc pracy. Ma ona za zadanie przerwać, choćby na pewien czas, bezczynność zawodową bezrobotnych, poprawić ich szanse na znalezienie pracy i stworzyć pomost prowadzący do trwałego zatrudnienia. Pozwala równocześnie zmniejszyć niedopasowania strukturalne na rynku pracy i poprawić strukturę zatrudnienia w gospodarce (wzrost mobilności i produktywności siły roboczej). Umożliwia także kontrolę i selekcję bezrobotnych oraz weryfikację ich gotowości do pracy.

Działania urzędów pracy swym zakresem obejmują biernie formy pomocy bezrobotnym (do których zalicza wypłaty zasiłków, informacje o poszukiwanych pracownikach) oraz aktywne wsparcia poszukujących pracy. Ze względu jednak na brak pieniędzy rola urzędów została ograniczona do biernego przekazywania pieniędzy i ofert pracy. Poszukujący pracy potrzebują obok informacji o lokalnych miejscach pracy łatwo dostępnej, rzetelnej i aktualnej informacji o rynku pracy, a więc popycie i podaży miejsc pracy, bieżącym i prognozowanym zapotrzebowaniu na kwalifikacje i umiejętności w bliskim i dalszym otoczeniu, o możliwościach zdobycia pożądaných umiejętności i kwalifikacji, o źródłach i formach pomocy finansowej temu służącej a także o źródłach potrzebnej informacji. Bezrobotnym potrzebne jest poczucie, że nie są sami. Należy ich uświadamiać, że ich bezrobocie ma wymiar prywatny i publiczny, że dzięki swojej aktywności w sferze publicznej, mogą zwiększyć swoją szansę na osiągnięcie sukcesu. Realizacji tego celu sprzyjają organizacje, w których bezrobotni byłiby inicjatorami i twórcami działań, a nie tylko ich adresatami, odbiorcami, którzy jedynie biernie czekają na ofertę innych.

Pośrednictwo pracy nie może uczynić nic, aby tworzyć miejsca pracy zlikwidowane wskutek recesji gospodarczej. Pojawiają się tendencje do zwiększania wydatków na roboty publiczne i inne formy wspierania zatrudnienia, które miały częściowo zrekompensować utratę miejsc pracy w sektorze prywatnym.

W Polsce i innych krajach Europy Wschodniej od momentu rozpoczęcia transformacji i towarzyszącego jej bezrobocia przyjmowano różnorodne modele przeciwdziałania temu zjawisku. Na początku lat 90 zostały zastosowane głównie działania osłonowe, czyli pasywne metody zwalczania bezrobocia. Wtedy około 80% bezrobotnych posiadało prawo do zasiłku w wysokości związanej z wcześniejszym wynagrodzeniem (ok. 70% jego wysokości), przyznawanym na czas nieokreślony. Również został wprowadzony zasiłek dla bezrobotnego absolwenta szkoły wyższej, który stanowił 120% minimalnego wynagrodzenia. Regulacje te stanowiły apogeum osłonowej polityki państwa. Z jednej strony złagodziły szok wywołany pojawieniem się masowego bezrobocia, natomiast z drugiej wcale nie zachęcały do aktywnego poszukiwania pracy. Szczególnie było to widoczne w sytuacji niskich płac. W drugiej połowie lat 90. władze wycofywały się z tak liberalnej wobec bezrobotnych polityki. Aspekty finansowe zdecydowały o tym w dużej mierze (zła sytuacja finansów publicznych) oraz względy psychologiczne: ograniczenie świadczeń socjalnych miało zaktywizować osoby bezrobotne i zmusić je do aktywniejszego poszukiwania zajęcia. W tej chwili tylko około 15% osób bezrobotnych ma prawo do zasiłku, gdyż przysługuje on po okresie co najmniej 12 miesięcy świadczenia pracy w ostatnich 18 miesiącach. Zasiłek jest przyznawany na ściśle określony czas w zależności od poziomu bezrobocia w danym regionie i stażu bezrobotnego. Obowiązuje również jedna stawka zasiłku niezależna od ostatnio osiąganego wynagrodzenia (przy czym jest on o 20% wyższy w przypadku osób mających ponad 20-letni staż pracy i 20% niższy w przypadku osób mających staż pracy krótszy niż 5 lat).

W wielu środowiskach wyrażany był pogląd, że zasiłek dla bezrobotnych to świadczenie o charakterze obligatoryjnym, powszechnym i okresowym, przyznawane przez starostę. Prawo do zasiłku zostało uzależnione od posiadania statusu bezrobotnego oraz od braku propozycji odpowiedniej pracy, a także od posiadania minimalnego stażu zatrudnienia, wynoszącego co najmniej 365 dni w okresie 18 miesięcy poprzedzających dzień zarejestrowania w urzędzie pracy i osiągnięcia dochodów kwocie co najmniej minimalnego

wynagrodzenia. Okres wypłaty zasiłku wynosi: 6, 12 lub 18 miesięcy i zależy od stopy bezrobocia na lokalnym rynku pracy, od stażu zatrudnienia oraz od sytuacji rodzinnej. Wysokość zasiłku dla bezrobotnych zależy od określonej w ustawie wartości. Warto zauważyć, że ustawodawca wielokrotnie zmieniał przepisy prawne regulujące zasiłek dla bezrobotnych. Następowo stopniowe zaostrzenie warunków nabycia prawa do świadczenia, skracanie okresów jego wypłacania i obniżenie wysokości. W rezultacie większość bezrobotnych została wykluczona z publicznego systemu ochrony socjalnej. Trzeba dodać, że otrzymywanie zasiłku od bezrobocia nie chroni jednostki i rodziny przed ubóstwem; mała wysokość świadczenia sprawia, że podczas jego wypłacania następuje szybki spadek poziomu życia.

Kolejną grupę metod pasywnego zapobiegania bezrobociu zastosowanych stanowiły metody polegająca na wycofywaniu szerokich grup społecznych z rynku pracy. Osiągnięto to poprzez wypłacanie zasiłków przedemerytalnych, stworzenie możliwości do przechodzenia na wcześniejsze emerytury oraz liberalne zasady przyznawania rent. W pierwszym okresie transformacji instrumenty te ułatwiały w jakimś stopniu wejście młodych ludzi na rynek pracy, a ludziom starszym dostarczały środków do życia po zwolnieniu i długotrwałym braku zatrudnienia. Te pozytywne lecz krótkotrwałe efekty nie zrównoważyły jednak wad takiej polityki. Obecnie emeryci z Polski są jednymi z najmłodszych na świecie (najmłodszymi w Europie) Natomiast biorąc pod uwagę liczbę rencistów i ich wiek dostrzec można, że polskie społeczeństwo jest najbardziej schorowanym społeczeństwem w Europie. Coraz większą rzeszę osób nieaktywnych zawodowo (a w wieku produkcyjnym) utrzymuje kurcząca się liczba pracujących. Grozi to ruiną finansów publicznych i systemu emerytalnego oraz napięciami społecznymi (coraz bardziej odczuwalny brak zgody społecznej na rozbudowane przywileje emerytalne). Oprócz tego rynek pracy (w okresie rosnącego zapotrzebowania na pracowników i koniunktury) odczuwa brak osób doświadczonych, wcześniej wypchniętych już z rynku pracy.

M. Szyłko-Skoczny [Tamże, s. 229] twierdzi, iż specyficzną formą zmniejszania ryzyka związanego z bezrobociem stały się w Polsce zasiłki i świadczenia przedemerytalne, przyznawane osobom w starszym wieku, o długim stażu pracy. Świadczenia te, wypłacane początkowo przez Urzędy Pracy, zostały przeniesione do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Wśród świadczeń służących ochronie socjalnej bezrobotnych znajdują się także takie, które ustawodawca uzależnił od aktywnego zachowania na rynku pracy. Można tu wymienić: dodatki szkoleniowe, które mają motywować do podjęcia szkolenia zawodowego, stypendia przyznawane bezrobotnym w wieku poniżej 25 lat i innym bezrobotnym znajdującym się w szczególnej sytuacji na rynku pracy w wypadku podjęcia szkolenia lub stażu u pracodawcy, a także dodatki aktywizujące przysługujące bezrobotnym mającym prawo do zasiłku, jeżeli podjęli zatrudnienie w niepełnym wymiarze czasu pracy i otrzymują niższe od minimalnego wynagrodzenie za pracę.

Jednak w minionych latach w Polsce nastąpiła ewolucja podejścia ustawodawcy do polityki rynku pracy polegająca na stopniowym odchodzeniu od działań osłonowych na rzecz wzmocnienia roli aktywizacji zawodowej bezrobotnych. Wyraźny zwrot w polityce rynku pracy nastąpił w ustawie o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy. Zasadniczy kierunek zmian zakładał wzrost działań skierowanych na promocję zatrudnienia, miała także miejsce istotna modyfikacja instytucji i instrumentów rynku pracy. Przyjęto regulacje, które sprzyjają rozszerzeniu współdziałania podmiotów publicznych i niepublicznych, zwiększają selektywność instrumentów aktywizacji bezrobotnych, prowadzą do dalszego zmniejszenia ochrony socjalnej bezrobotnych” [Tamże, s. 227-228].

Obecnie prowadzenie aktywnej polityki rynku pracy jest uznawane jako jedno z priorytetowych działań związanych z przeciwdziałaniem bezrobociu w Polsce. Występują tutaj takie formy jak:

- wprowadzanie zmian strukturalnych w gospodarce, które uwzględniają kryterium zatrudniania, tak by służyły długofalowej polityce zatrudnienia,
- wspieranie przedsiębiorczości oraz poprawy dostępu do kapitału oraz likwidację barier fiskalnych i administracyjnych,
- poprawa jakości zasobów pracy przez edukację i kształcenie ustawiczne. Praktyka i polski system prawny wskazuje, iż najpopularniejszymi metodami aktywnej walki z bezrobociem od lat są:
- programy specjalne, chodzi tu głównie o działania aktywizacyjne związane ze wsparciem absolwentów (program „Absolwent”, „Pierwsza Praca”, Wiatr w Żagle),
- roboty publiczne i prace interwencyjne,
- wydatki na szkolenia zawodowe.

Na powyższe działania wydatkowanych jest większość środków przeznaczanych na aktywną walkę z bezrobociem w ramach Funduszu Pracy. Źródłem finansowania polityki rynku pracy jest w tym przypadku główny Fundusz Pracy- państwowy fundusz celowy, utworzony ustawą o zatrudnieniu z 1989 roku. Dochody Funduszu Pracy pochodzą ze składek pracodawców (obowiązkowe 2,45% wynagrodzenia), dotacji budżetu państwa, kredytów i pożyczek, oraz innych źródeł.

Rozdział drugi. Filozofська антропология і культура

Zwraca uwagę fakt, iż mimo deklaracji o priorytetowym traktowaniu aktywnej polityki rynku pracy, wciąż większość środków Funduszu wydatkowanych jest na pasywne metody przeciwdziałania bezrobociu. Chociaż z roku na rok proporcje te ulegają poprawie.

Najważniejszym kryterium oceny skuteczności określonej metody przeciwdziałania bezrobociu jest przede wszystkim liczba osób, które wskutek jej zastosowania uzyskały zatrudnienie. Biorąc je pod uwagę, skuteczność zastosowanych instrumentów aktywnej polityki rynku pracy wnioski nasuwają się same. Jak dowodzą dane najwyższą skuteczność uzyskały pożyczki udzielane bezrobotnym na założenie własnej działalności gospodarczej. Ta forma aktywizacji bezrobotnych należała do najbardziej skutecznych także w latach wcześniejszych. Słuszne więc wydaje się podwyższenie wydatkowanych środków z Funduszu na ten rodzaj aktywizacji bezrobotnych.

Dość niską skutecznością odznaczały się staże i pozostałe formy aktywizowania absolwentów przy jednoczesnym, utrzymującym się wysokim udziale wydatków z Funduszu Pracy na te instrumenty rynku pracy. Niską skuteczność osiągnęły też roboty publiczne oraz prace społecznie użyteczne.

Na podsumowanie można dodać, że od początku okresu transformacji najważniejsze znaczenie miało zapewnienie bezpieczeństwa socjalnego bezrobotnym. Składały się na to świadczenia urzędów pracy, w tym przede wszystkim zasiłki dla bezrobotnych. Uzupełniały go inne świadczenia, a zwłaszcza: zasiłki i świadczenia przedemerytalne, dodatki szkoleniowe, stypendia. Ważnymi elementami systemu ochrony socjalnej stały się również świadczenia ubezpieczeń społecznych oraz świadczenia pomocy społecznej.

Aktywizacja zawodowa bezrobotnych. Podstawowe instrumenty polityki rynku pracy służące aktywizacji zawodowej bezrobotnych oferowane przez publiczną administrację pracy to: pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe, szkolenia i przekwalifikowania zawodowe, prace interwencyjne, roboty publiczne, staże, pożyczki i dopłaty na tworzenie nowych miejsc pracy, dopłaty dla pracowników zatrudniających skierowanych do nich bezrobotnych” [Tamże, s. 229]. Zasady stosowania instrumentów aktywizacji bezrobotnych istotnie zmieniono dostosowując ją do wymogów rynku pracy. Wyodrębnionych zostało kilka grup usług rynku pracy w celu zwiększenia selektywności oraz skuteczności w odmienny sposób a mianowicie:

- ustalono katalog usług podstawowych rynku pracy oferowanych przez publiczną administrację pracy ogółowi bezrobotnych, zaliczając do nich: pośrednictwo pracy, usługi EURES, poradnictwo zawodowe i informację zawodową, pomoc w aktywnym poszukiwaniu pracy i szkolenia,

- przewidziano drugą grupę usług rynku pracy tylko nowo wyodrębnionej kategorii bezrobotnych znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, włączył do tej grupy: prace interwencyjne, roboty publiczne, staż, przygotowanie zawodowe, pokrycie kosztów opieki nad bliskimi, uczestnictwo w Centrum Integracji Społecznej, tworzenie spółdzielni pracy,

- zaoferowano trzecią grupę instrumentów mających zachęcić do korzystania z podstawowych usług rynku pracy, zaliczając do niej: zwrot kosztów dojazdów do pracy, na staż, szkolenie poza miejscem zamieszkania, dofinansowanie wyposażenia nowego miejsca pracy, ponoszenie przez urzędy pracy części kosztów pomocy prawnej udzielonej bezrobotnym, refundowanie kosztów składek na ubezpieczenie społeczne skierowanego bezrobotnego,

- określono również zadania odnoszące się do przygotowania i realizacji projektów lokalnych i programów regionalnych na rzecz zatrudnienia.

Warto również zwrócić uwagę na to, wprowadzono kilka nowych instrumentów aktywizacji, takich jak: przygotowanie zawodowe w miejscu pracy, umowa aktywizacyjna, skierowanie bezrobotnych do wykonywania prac społecznie użytecznych na rzecz gminy. Rozszerzenie wachlarza ofert w zakresie sposobów aktywizacji bezrobotnych niewątpliwie zwiększa ich szanse na zatrudnienie.

Oceniając skuteczność aktywnych programów rynku pracy, można dostrzec, że zależała ona głównie od skali i kierunków alokacji środków z Funduszu Pracy.

Wsparcie społeczne osoby bezrobotnej. Wsparcie społeczne pełni w życiu istotną rolę, gdyż ułatwia ono rozumienie otaczającego świata i własnego położenia. Wpływa również na przeżywane emocje, przyjmowane postawy a także reguluje podejmowane przez jednostkę działania odpowiednio nadając im sens i właściwie ukierunkowując. Adekwatność otrzymywanego wsparcia jest tym większa im bardziej oferowana pomoc jest dostosowana do potrzeb. Odpowiednie wsparcie wzmacnia tożsamość osoby, chroni samoocenę, sprzyja mobilizacji własnych zasobów a dzięki temu jednostka uzyskuje środki do radzenia sobie w trudnej sytuacji. Otrzymywane wsparcie powinno łagodzić skutki braku pracy i sprzyjać aktywności zaradczej.

Każdy człowiek charakteryzuje się pewnym ogólnym poziomem poczucia własnej wartości, natomiast stan samooceny zmienia się odpowiednio od sukcesów i porażek doświadczanych przez jednostkę. W efekcie osoba taka winna doświadczać wzmocnienia samooceny na skutek odniesionego sukcesu w istotnej dla niego

dziedzinie. Analogicznie niepowodzenie powodować powinno obniżenie się samooceny. Sytuacja bezrobocia bez wątpienia wpływa na samoocenę osoby dotkniętej bezrobociem. Najczęściej przyczynia się do jej spadku. F. Znaniecki [3, s. 53] wyraża pogląd, iż istnienie szeroko rozpowszechnione i stare przekonanie, które mówi o tym, że osoba, która nie zdołała utrzymać lub zdobyć płatnego zatrudnienia musi być fizycznie i psychicznie mniej wartościowa w porównaniu z tymi, którzy udało się to. Otrzymywane wsparcie przez osoby dotknięte bezrobociem może być przez nie różnie interpretowane. Wpływ otrzymywanego przez daną osobę wsparcia na jej samoocenę ma duże znaczenie i często stanowi źródło problemów związanych z podejmowaniem wsparcia” [1, s. 41]. Osoby bezrobotne mogą przejawiać negatywną reakcję na otrzymywane wsparcie jeśli będzie ono zagrażało ich samoocenę. Przyjmowanie pomocy może budzić w podmiocie poczucie niższości lub też rodzić obawę przed wejściem w relacje zależności.

Wsparcie emocjonalne pomaga budować pewność siebie i poczucie samoskuteczności, a to prowadzi do działania. Ten rodzaj wsparcia może dodatnio korelować z zachowaniami zaradczymi. Przede wszystkim bliskie relacje interpersonalne mogą pełnić tę funkcję. Na przykład poprzez umożliwianie jednostce wypowiedzenia się, rozmowy o własnych błędach, słabościach bez obawy przed karą, czy potępieniem. O takich rzeczach i myślach lepiej jest powiedzieć komuś zaufanemu, akceptującemu tę osobę. Powoduje to utwierdzenie się własnej wartości jednostki jako osoby. Obecność członków rodziny, czy też znaczących osób pomaga osobie bezrobotnej utrzymać poczucie własnej wartości na odpowiednim poziomie. Wsparcie pomaga jednostce stawiać czoła codziennym wydarzeniom. Okazywane przez otoczenie wsparcie w dużym stopniu może wpływać na wzmacnianie poczucia własnej wartości osoby bezrobotnej a tym samym skłaniać ją do większej aktywności w radzeniu sobie z problemem jakim jest bezrobocie. Wysoki poziom samooceny sprzyja uporczywości w dążeniu do celu i motywuje, by go osiągnąć.

Bezrobocie powoduje nadwyżęzanie dotychczasowej kondycji materialnej, statusu, pełnionej do tej pory roli społecznej a także pozycji zajmowanej w grupie. Utrata pracy wielokrotnie oznacza też obniżenie samooceny jednostki. Jednak trafne jakościowo i ilościowo wsparcie może prowadzić do pozytywnych skutków odczuwanych przez osoby pozostające bez zatrudnienia. Otrzymywane wsparcie społeczne ułatwia jednostce rozumienie rzeczywistości i planowanie własnych, odpowiednich do sytuacji poczynań.

Wnioski i uwagi końcowe. Skutki bezrobocia, oprócz samego bezrobotnego, odczuwa najpierw jego rodzina. Pierwsze koncepcje, które określają jak zaradzić bezrobociu powstają właśnie w rodzinach osób bezrobotnych, a nie w gabinetach polityków.

W rodzinie bezrobotnej występuje doskwierający szczególnie dzieciom brak poczucia bezpieczeństwa. Stale panuje atmosfera niepokoju jak również zwiększa się też ilość sytuacji konfliktowych. Poczucie zagrożenia przekłada się na wiele aspektów życia. Wpływa nie tylko na codzienną egzystencję, ale też na edukację przyszłych własnych dzieci, ograniczenie możliwości uczestnictwa w kulturze, korzystania z rekreacji i dostępu do zajęć pozaszkolnych. Powoduje to u rodziców poczucie frustracji a u dzieci poczucie krzywdy, żalu i niesprawiedliwości. Bardzo często rodzice boją się gorszego traktowania swoich dzieci ze strony rówieśników i to powoduje, że rodzice pozostający bez pracy próbują je izolować.

Faktem jest, że bezrobocie załamuje realizację funkcji ekonomiczno-konsumpcyjnej. Ludzie muszą się prawidłowo odżywiać, mieć mieszkanie, ponosić koszty jego utrzymania oraz wyposażenia, organizować wypoczynek swój jak i dzieci a także korzystać z dóbr kultury. W szczególnie dramatycznej sytuacji znajdują się samotne, bezrobotne matki. Rola zasiłku dla bezrobotnych jest niewielka. Bezrobotni aby zaspokoić podstawowe potrzeby rodziny najpierw wykorzystują oszczędności, potem sprzedają rzeczy a następnie zadłużają się. Rezygnują z zakupu obuwia i odzieży, minimalizują spożycie żywności, nie korzystają z dóbr kultury, usług, turystyki, wyjazdów urlopowych oraz życia towarzyskiego. Najbardziej obciążają ich wydatki mieszkaniowe. Narastające zaległości w opłacaniu czynszów powodują poczucie zagrożenia eksmisją. Również boleśnie degradację materialną odczuwają bezrobotni w średnim wieku, którym wydawało się, że już osiągnęli stabilizację na pewnym poziomie. Z upływem lat sprzęt domowy ulega zużyciu, mieszkanie wymaga remontu a brak dochodów uniemożliwia odtworzenie posiadanych dotąd zasobów. Dzieci przestają korzystać z form wypoczynku i zajęć pozaszkolnych, nie mają także własnych przyborów szkolnych. Degradacja materialna również negatywnie wpływa na realizację funkcji opiekuńczo-wychowawczej.

Większość bezrobotnych to ludzie znajdujący się w wieku aktywnego rodzicielstwa. Utrata pracy zmienia formy opieki nad dziećmi młodszymi. Z reguły bezrobocie matki powoduje odebranie dziecka z przedszkola ze względu na niemożność ponoszenia związanych z tym kosztów, zaznaczył Marek Gramlewicz [5, s. 50-52]. Wpływom bezrobocia (zwłaszcza długotrwałego) podlega także funkcja emocjonalno-ekspresyjna.

Źle zaczynają się układać stosunki rodzice-dzieci z tego względu, że rodzice nie mogą zaspokoić potrzeb konsumpcyjnych potomstwa.

Розділ другий. Філософська антропологія і культура

Deprywacja materialna także wpływa na funkcję prokreacyjną. Młodzi ludzie często rezygnują z zawarcia małżeństwa i deklarują zamiar przesunięcia w czasie decyzji urodzenia dziecka. Chociaż również istnieje możliwość „wymuszonych urodzeń” w rodzinach bezrobotnych wbrew ich możliwościom materialnym jak i wychowawczym.

Stąd też ważnym elementem jest prawidłowy układ realizowanych przez państwo, a kierowanych w obszary bezrobocia, instrumentów pomocy społecznej. Wachlarz tych instrumentów winien mieć komplementarny charakter. Filar tych działań oparty powinien być o aktywne formy obniżania bezrobocia. Tylko w ten sposób można w praktyce zrealizować cele w tym zakresie. Pasywne formy leczą skutki utraty pracy nie dając zatrudnienia. Takie powiązanie obu form winno także tworzyć spójny system dostosowany do warunków występujących na danym rynku pracy.

Praca socjalna z bezrobotnymi powinna opierać się na rozbudzaniu i podtrzymywaniu aktywności w poszukiwaniu pracy. Odbywać się to może poprzez organizowanie na przykład klubów aktywnego poszukiwania pracy, kursy i szkolenia w zakresie pisania podań, życiorysów, autoprezentacji itp. W związku z wieloma negatywnymi skutkami bezrobocia w sferze psychicznej i emocjonalnej niezbędne może być zorganizowanie grupy wsparcia dla tych bezrobotnych, którzy szczególnie ciężko przeżywają sytuację braku zatrudnienia. Obecność wśród innych ludzi jest również sposobem uniknięcia automarginalizacji i izolacji społecznej. W przypadku osób bezrobotnych jest to szczególnie groźne, ponieważ wraz z utratą pracy utraciły one często także swoją pozycję społeczną, środowisko koleżeńskie, a nawet poczucie własnej wartości. Dostarczenie tego typu wsparcia może zapobiec pojawieniu się alkoholizmu, czy przemocy w rodzinie. Problemy te często towarzyszą bezrobociu i rozwijają się na jego podstawie.

Bibliografia:

1. Śleberska K. *Wsparcie społeczne a zaradność człowieka w sytuacji bezrobocia...*, Warszawa 2009.
2. Szyłko-Skoczny M. *Problemy społeczne w sferze pracy*, w: *Polityka społeczna*, red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, PWN, Warszawa 2007.
3. Znaniecki F. *Socjologia bezrobotnych*, w: Borkowski T., Marcinkowski A., *Socjologia bezrobocia*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Warszawa 1996.
4. Вандышев В. Н., *Философия. Коммуникация. Истина (Философские эссе): Монография* / В.Н. Вандышев, В.С. Сломский, Вид-во СумДУ, Суми 2009.
5. Грамлевич Марек, *Избранные проблемы социальной работы: монография* / Отв. ред. проф. В.Н. Вандышев, Вид-во СумДУ, Суми 2012.